

*В. І. Расулова,
учитель історії та правознавства
Балаклеївської спеціалізованої школи
I-III ступенів №1 імені Євгенії Гуглі
Смілянської районної ради, учитель вищої
категорії, учитель-методист*

Творча майстерня для учителів суспільствознавчих дисциплін

ПРАВА ДИТИНИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Пояснювальна записка

Одним з головних завдань національної освіти є виховання громадянина, особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянської відповідальності, готовність до компетентної участі в житті суспільства; особистості, якій властиві толерантність, повага до загальнолюдських та демократичних цінностей, переконаність у пріоритеті прав людини.

У ході реалізації даного завдання об'єктивно зростає роль громадянської освіти – інтегративної галузі гуманітарних знань, системи установок і цінностей, що повинна підготувати громадянина до життя в умовах демократії.

Започаткований в початковій школі громадянознавчий курс «Я і Україна» має набути логічного продовження в середній школі. Одним із варіантів такого продовження є доцільність введення курсу «**Права дитини у сучасному інформаційному суспільстві**».

Курс «**Права дитини у сучасному інформаційному суспільстві**» покликаний:

- формувати правову культуру школяра як складову демократичної громадянської культури;
- забезпечити належний рівень знань про права дитини, виробляти вміння захищати їх;
- знайомити учнів з досягненнями світової спільноти в справі захисту прав людини і дитини, механізмами такого захисту;
- виховувати переконаність, що показником гуманізму суспільства та держави є ставлення до дитини, що діти є найвищою цінністю кожного народу, і розбудова демократичної держави неможлива без зміни ставлення суспільства до дітей – ставлення не лише як до об'єкта турботи і опіки, але як і до суб'єкта права;
- сприяти виконання Україною, яка прагне зайняти належне місце серед демократичних країн світу, статті 42 Конвенції ООН про права дитини, згідно з якою «держави-сторони зобов'язуються, використовуючи належні і дійові заходи, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей».

Добираючи форми і методи роботи, вчитель має віддати перевагу активним формам діяльності, враховуючи індивідуальні та вікові особливості дітей, класного колективу, сприяти розвитку дитячої творчості.

При цьому необхідно враховувати, що особливістю завдання даного курсу є не тільки засвоєння певної суми знань, а насамперед сприяння формуванню особистісних

якостей та ціннісних орієнтацій, притаманних громадянинові демократичного суспільства, формування вмінь громадянської участі, громадянської відповідальності.

Оцінювання учнів має бути стимулюючим, спрямованим на створення ситуації успіху.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН

Нумерація	Назва тем	Учителі спеціалісти, другої, першої та вищої кваліфікаційних категорій							
		Кількість кредитів ECTS	Загальна кількість	Кількість годин					Контроль
				Аудиторно-практична			Інд. консультації	Самостійна робота	
				Лекційні	Практичні	Семінар.			
	Всього годин:	0,5	18	6	2	-	2	6	2
1.	Гідність і неповторність дитини як людської особистості.		3	1	-	-	1	1	-
2.	Дитина. Суспільство.		2	1	-	-	-	1	-
3.	Знайомство з Конвенцією ООН про права дитини		3	1	-	-	1	1	-
4.	Класифікація прав дитини, закріплених в Конвенції ООН. Права «спеціальних потреб».		2	1	-	-	-	1	-
5.	Права дитини в Україні. Українське законодавство і права дитини.		3	1	1	-	-	1	-
6.	Захист прав дитини.		3	1	1	-	-	1	-
	Підсумковий контроль		2						2

Форми контролю

Навчальні результати слухачів творчої майстерні оцінюються на основі підготовки творчих робіт у формі проектів.

Теми для підготовки проектів:

- Права «підключіть про мене».

- Права «не знущайтеся наді мною».
- Права «я маю власну думку».
- Права «спеціальних потреб».
- Школа моєї мрії.

Тема І.

Гідність і неповторність дитини як людської особистості

Мета теми:

- показати унікальні риси дитини як людської істоти;
- розкрити роль прав дитини в становленні дитини як особистості.

Теоретичний матеріал

Неперевершеним творінням природи є людини. Як і все живе в природі, вона проходить певні стадії свого розвитку. В цьому ряду дитинство – ні з чим незрівняна пора в житті кожної людини.

Дитинство – це пора фізичного і духовного розвитку людини. Саме в цей час дитина потребує особливого догляду і піклування, їй необхідна любов батьків. Важливо, щоб дитина не почувала себе нікому непотрібною, зайвою у цьому світі. Адже діти – це майбутнє кожної держави, яка в свою чергу повинна забезпечувати добробут підростаючого покоління, його здоровий розвиток.

Але дитина – це не людина в майбутньому, це людина сьогодні. І на неї поширюється положення Основного закону нашої держави, де в ст.3 проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека, визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Для її гідного життя, можливості існувати і розвиватися як особистості необхідні права. А враховуючи особливості дитини, їй необхідні права дитини. Вони є поняттям з категорії прав людини і виходять з гідності і неповторності дитини як людської особистості.

У основі концепції і прав людини і прав дитини лежать дві основні цінності: людська гідність і рівність.

Що таке людська гідність?

Гідність – це моральна риса, яка відображає унікальну, неперевершену цінність людини. З моменту народження кожної людини її гідність є однаковою та «рівною» з гідністю усіх інших людей.

Усвідомлення цього кожною людиною призводить до формування у неї почуття особистої гідності. А це – важлива запорука підтримки та захисту людської гідності, поваги до неї з боку інших людей, відстоювання людиною своїх прав, визнання рівності нею і поважного ставлення до інших людей.

Про гідність і неповторність дитини як людської особистості, про права дитини за довго до того як були прийняті перші Декларації, заговорив Януш Корчак.

Корчак написав більше 20 книг, вкладаючи у них свій досвід лікаря та педагога. А ідеї його головних книг – «Король Матіуш Перший» (для дітей), «Як любити дітей» та «Право дитини на повагу» актуальні й дотепер, хоча й були написані ще на початку минулого століття

Педагогічну концепцію Корчака можна звести до одної простої істини: треба любити дітей. А як це робити – про це змушують замислитися його книги та особистий приклад. У книгах Януша Корчака ви не знайдете порад щодо «догляду та виховання» або рекомендацій щодо «вирощування слухняних геніїв». Він вчить батьків слухати своє серце. Чи не тому педагогіку Корчака називають педагогікою серця? Чого тільки варта організована ним дитяча республіка.

Корчак вважав, що виховання, у першу чергу, – це процес постійного пізнання дитини і розвитку її природних здібностей плюс повага до її особистості. Він писав про те, чого нам сьогодні так не вистачає – про любов до дітей. Причому не любові-виховання-доглядання, а любові-розуміння, любові-самовідданості, любові-прийняття. А ще – відвертості, мудрості та моральності, дбайливого ставлення до великого серця маленької людини. А ще розуміння того, що діти мають право на власну думку і навіть на протест. Януш Корчак підкреслював: «Треба вчити дитину впізнавати неправду, цінувати правду, і не тільки любити, але й ненавидіти, не тільки поважати, але й зневажати, не тільки погоджуватися, але й обурюватися, не тільки підкорятися, але й бунтувати». Адже діти – це, в першу чергу – люди. Більше того, діти, на переконання педагога, насправді мудріші за дорослих – чистіші і глибші: «Дитина у сфері почуттів перевершує дорослого, у нього немає гальм. У сфері ж інтелекту дитина не поступається дорослому, просто їй не вистачає досвіду... Не узагальнюйте, не абсолютизуйте, немає «дітей взагалі», у процесі виховання ми маємо справу із конкретними індивідами. І тому кожен із них потребує індивідуального підходу». Тому у спілкуванні з дітьми дорослі повинні не опускатися до їх рівня, як заведено вважати, а навпаки – «підніматися до їх почуттів»: «Підніматися, ставати навшпиньки, тягнутися. Щоби не образити».

І, наостанок, варто навести слова Корчака, у яких відображена уся глибина його мудрості: «Ми не даємо вам Бога, бо кожен має сам знайти його у своїй душі. Не даємо Батьківщини, бо її ви маєте надбати працею свого серця і розуму. Не даємо любові до людини, бо немає любові без прощення, а прощення є тяжкою працею, і кожен має взяти її на себе. Ми даємо вам одне – даємо прагнення до кращого життя, якого немає, але яке колись буде, до життя по правді та справедливості. І, може бути, це прагнення приведе вас до Бога, Батьківщини та Любові». Ці слова у 1919 році Януш Корчак сказав дітям, прощаючись перед відїздом на фронт.

... Кожна дитина неповторна і унікальна не лише посмішкою, поглядом очей, зовнішністю, але й сприйняттям світу, життя, долі, істини, розумінням і вмінням застосовувати у повсякденному житті.

Кожна дитина – це білий листок. Від того хто і як зробить перші записи, залежить якою вона залишиться впродовж життя. Дитина – м'який віск. З нього все можна зробити все – від генія до злодія. Дитина – це молоде деревце. Його легко гнути, пересадити, прищепити. Доглянуте, воно стає благородним, а залише на поталу – дичавіє. Обездолена дитина – тягар для своїх батьків і суспільства.

Висновок. Гідність і неповторність дитини як людської особистості забезпечують дитині сім'я, суспільство і держава: сім'я і суспільство – даруючи дитині любов і піклування, держава – забезпечуючи неухильне дотримання прав.

Питання для самоперевірки:

1. У чому унікальність дитини як людської істоти?
2. Чому дитина вимагає особливого ставлення сім'ї, суспільства і держави?

Тема II.

Дитина. Суспільство

Мета теми:

- розкрити значення суспільства в формування людської особистості;
- показати важливість і роль в житті суспільства прав людини;
- виокремити права дитини як складову в системі прав людини.

Теоретичний матеріал

Дитина і природа. Дитина і суспільство.

На земній кулі є дві життєві основи – природа і суспільство. У факті зародження і народження дитини ми віддаємо перевагу природі, а подальшу долю новонародженої дитини визначає суспільство.

Становлення дитини як людини відбувається у безпосередній залежності від зовнішніх факторів. Процес входження дитини в соціальне середовище, інтеграція в систему соціальних зв'язків, тобто відносин між людьми називається соціалізацією. Соціалізація процес і, одночасно, результат засвоєння й активного відтворення людиною соціального досвіду в процесі спілкування та діяльності. Соціалізація може відбуватися як в умовах стихійного впливу на особистість різних факторів, незалежних від неї, так і за умов спеціально спрямованого впливу, наприклад, виховання. Тобто соціалізація – це процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, включення її у суспільне життя як активної дійової сили.

У процесі взаємодії з іншими людьми маленька людина переймає звички, набуває нових знань, у неї з'являються уявлення про світ, про інших людей, а потім і про себе як особистість. Вивчаючи світ, вона постійно пізнає себе, порівнюючи себе з кимось. Вона набуває знань про те, як потрібно поводитися у суспільстві, тобто про норми поведінки, про цінності, прийняті у суспільстві. У процесі соціалізації відбувається самоутвердження людини.

Вона стає частинкою суспільства.

Суспільство – це спільність людей. Воно є можливим і дійсним як співіснування різних людей. Співіснування не просто як співжиття, а як таке, що позначене наявністю взаємозв'язків, взаємодій, взаємовпливів, які згуртовують або розмежовують людей. Співіснування підкреслює, що суспільство як спільнота людей функціонує на основі консенсусу, який народжується завдяки здатності та вмінню людей порозумітися і домовитися між собою.

Зростаючи, дитина усвідомлює, що в цьому світі щось треба сприймати беззаперечно, до сприйняття чогось вона ще не готова, а щось сприймає критично. І все це відбувається у взаємодії з оточуючим світом. Зростаючи, дитина поступово усвідомлює, що світ не такий простий. І її завдання полягає в тому, щоб навчитись, порівнюючи себе і свою поведінку з поведінкою інших людей, у всіх випадках керуватися принципами, заснованими на демократичних цінностях.

Так дитина набуває знань про те, як потрібно поводитися у суспільстві, тобто про норми поведінки, про цінності, прийняті у суспільстві.

Цей процес стосується тільки людей, лише людина усвідомлює своє минуле, сучасне і майбутнє. Людина відчуває себе ЛЮДИНОЮ.

Правила, за яким живуть люди. Мораль.

Життя людей у суспільстві регулюються насамперед правилами. Правило – загальноприйнятий спосіб або порядок дій, певне положення, в якому відображено взірець поведінки або діяльності людини. Правила поведінки, вироблені в процесі спільного життя і діяльності людини, вважаються соціальними нормами. Вони дуже різноманітні і розрізняються за залежно від сфери суспільних відносин та способів установлення та забезпечення.

Серед найперших соціальних норм вирізняється мораль. Призначенням норм моралі є надання людям можливості визначити ступінь відповідності власних діянь визнаним суспільством уявленням про добро і зло, справедливість і несправедливість. Ці норми виникають стихійно, існують, як правило, в усній формі, відображаючись у свідомості людей. Мораль формується і підтримується самим суспільством, відповідає певному рівню його розвитку, тим суспільним уявленням, які склалися історично і переважають у суспільстві. Виконуються моральні норми лише тими людьми, для яких

вміщені у них правила є авторитетними. Отже, процес реалізації цих норм залежить від рівня інформованості, розвинутості та вихованості конкретної особи.

Мораль безпосередньо впливає на інші соціальні норми і в першу чергу на право. Рівень моральності права визначає відповідність його норм об'єктивним умовам розвитку суспільства. Деякі моральні норми можуть набирати юридичного значення у процесі їх схвалення (санкціонування) державою.

Право, відбиваючи моральні установки суспільства, сприяє узаконенню деяких моральних принципів і поступовому звуженню сфери застосування тих із них, які вже втратили свою актуальність.

Норми права, з одного боку, мають більш потужні можливості соціального регулювання, більш розвинуті засоби охорони своїх приписів, більш чіткий зміст, ніж норми моралі, а з іншого є засобом втілення та охорони приписів морального характеру в реальній поведінці суб'єктів.

Усі інші соціальні норми (звичаї, традиції, релігійні, корпоративні та ін.) засновуються здебільшого на пануючих у суспільстві моральних принципах і відповідають установленим державою правовим вимогам.

Що таке права і чому вони такі важливі

Для того щоб людина могла існувати як біологічна жива істота, їй потрібна можливість мати їжу, одяг, житло. Оскільки людина живе у суспільстві, їй, як члену суспільства, необхідно мати можливість вчитися, працювати, бути вільною і рівноправною з усіма іншими людьми. Оскільки людина живе у державі, вона має з нею правовий зв'язок. Отже, їй потрібні також можливість брати участь у житті цієї держави, вимагати від держави захисту від будь-яких посягань тощо.

Можливості людини мати певні матеріальні, соціальні, культурні та духовні блага, які необхідні їй для нормального існування і розвитку, називаються правами людини.

Права людини призначені захищати ті можливості, які є необхідними для гідного життя людини, можливості існувати та розвиватися як особистість

Права людини – це забезпечені державою можливості задоволення людиною своїх життєвих потреб та інтересів. Отже, права людини – це насамперед її можливості існувати та розвиватися як особистості.

У основі концепції прав людини лежать дві основні цінності. Перша – це **гідність**, а друга – **рівність**.

По суті, щоб прийняти концепцію прав людини, досить лише визнання переконань або цінностей. Майже всюди визнано, що влада держави не може бути ні безмежною або свавільною, вона повинна бути обмежена необхідністю забезпечити мінімальні умови всім людям, які знаходяться під її юрисдикцією, щоб вони жити з почуттям людської гідності. Існують закони, як національні, так і міжнародні, які обмежують свободу дій урядів щодо своїх громадян.

Основні засади прав людини, такі як повага до життя людини та її гідності, можна знайти у більшості світових релігій і філософій. Ці засади проголошені Загальною Декларацією прав людини. «Загальна декларація прав людини» була прийнята 10 грудня 1948 року. Цей день відзначається у всьому світі як день прав людини, тому що ідея захисту прав і свобод людини знайшла принципово нове життя.

У преамбулі Декларації підкреслено, що визнання гідності, рівних і невід'ємних прав людини є основою мирного розвитку, свободи і справедливості. Сила Декларації є в тому, що в ній уперше комплексно сформульовані всі основні права і свободи та обґрунтовується необхідність їхнього захисту.

Поява Загальної декларації прав людини стала поворотним пунктом людства, що перевершує по своєму значенню усі відомі історичні події.

Особливості прав людини:

- Права людини не можна купити, заробити чи успадкувати. Людина має їх від народження – це «природні права» кожної людини.

- Права людини є однаковими для всіх людей, незалежно від раси, статі, віровизнання, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження. Всі ми народжені вільними і – рівними у гідності та правах – права людини «універсальні».

- Права людини не можна відібрати – ніхто не сміє позбавити іншу людину цих прав за будь-яких умов. Люди наділені ними навіть тоді, коли закони їхніх країн не визнають прав людини чи коли уряди порушують їх: наприклад, коли в країні існує рабство, раби все одно мають права, хоч ті й порушуються – права людини «невід’ємні».

- Для того щоб жити з гідністю, всі люди наділені правом на свободу, безпеку та гідні людини норми громадського життя – права людини «неподільні».

Коли ми говоримо, що права людини притаманні кожному, ми розуміємо під цим також, що кожен із нас має обов’язок поважати права іншої людини.

Від прав людини до прав дитини

Перш ніж говорити про права дитини треба знати:

1. Права дитини є поняттям з категорії прав людини і виходять з неповторності дитини як людської особистості.

2. Права дитини це ніщо інше, як її основні потреби. Немає права на виховання в щасливій сім’ї або права на любов, хоч це і надзвичайно важливі потреби людини.

3. Права дитини, як і права людини, розглядаються в співвідношенні влада – особистість. Якщо дитина володіє правом, це означає, що держава повинна забезпечити їй можливість користуватися цим правом. Наприклад, право на освіту означає, що держава гарантує кожному доступ в школу, розробляє навчальні програми, готує вчителів і т. д. Все регулюється відповідними положеннями права, наприклад, на освіту – це, передусім, закон про освіту і відповідні підзаконні акти.

4. Права дитини, як і права людини, підлягають обмеженням, які передбачені законом і необхідні в демократичному суспільстві, виходячи з міркувань державної і суспільної безпеки, охорони порядку і запобігання злочинам, охорони здоров’я або моральності населення чи захисту прав і свобод інших осіб. Обмежень немає тільки стосовно прав: на захист від катування або інших нелюдських і таких, що принижують гідність, видів звертання або покарання і на захист від тримач рабстві і в підневільному стані.

5. Якщо дитина / людина володіє правом, це означає, що повинен існувати доступ до цього права. Мати право означає мати можливість домагатися його виконання. У іншому випадку право стає порожньою декларацією.

6. Діти підлягають батьківській владі і, передусім, батьки вирішують про їх виховання або світогляд. Обмеження або позбавлення батьківських прав може бути тільки у випадках, визначених законом, і тільки на основі судового рішення, що вступило в законну силу.

7. Батьки є законними опікунами дитини і представляють її інтереси перед державними органами. Держава може втручатися в батьківську владу тільки в ситуації, коли батьки нехтують своїми обов’язками або зловживають своєю владою.

У ситуації, коли батьки не можуть здійснювати опіки над дитиною держава зобов’язана забезпечити йому державну опіку.

8. Права дитини, подібно до прав людини, належать кожній дитині і не залежать від обов’язків, які вона виконує. Права не можна позбавити або припинити їх дію. Якщо діти не виконують обов’язків, можна їх покарати, наприклад, не давши нагороди або лишити привілеїв, але не прав.

До початку ХХ ст. вважалося, що інтереси дітей природним чином співпадають з інтересами батьків; більше того, батьки краще знають, чого потребує дитина, тому виділяти дітей в окрему категорію громадян немає потреби. І тільки переживши страхіття Першої світової війни, людство звертає увагу на проблему захисту прав дитини.

У 1924 році у Женеві було прийнято Декларацію, яка стала першим міжнародним правозахисним інструментом, спрямованим безпосередньо на дітей. Женевська Декларація була суто захисним інструментом за самим походженням.

Женевська Декларація прав дитини містить п'ять основних програмних пунктів:

1. Дитині повинні надаватися всі засоби, потрібні для її нормального матеріального і духовного розвитку.

2. Голодна дитина повинна бути нагодована; хвора дитина повинна отримати допомогу; дитина, яка припустилася помилки, повинна бути виправлена; сироті чи безпритульній дитині повинен бути наданий притулок забезпечений догляд.

3. Дитина перша повинна отримувати допомогу під час лиха.

4. Дитина повинна мати дитинство і захист від усіх форм експлуатації.

5. Дитину потрібно виховувати в усвідомленні того, що її кращі якості повинні бути спрямовані на благо ближнім.

Оцінюючи значення Женевської декларації необхідно зазначити, що після її прийняття права дитини увійшли до системи міжнародного права, а сама Декларація стала наріжним каменем всього майбутнього міжнародного розвитку правових ініціатив стосовно прав дитини.

Відразу ж після Другої світової війни, коли було створено Організацію Об'єднаних Націй (ООН), світова спільнота стала приділяти особливу увагу проблемі прав людини. У 1948 році було прийнято Загальну Декларацію прав людини і вирішено підготувати новий міжнародний документ стосовно прав дитини. У 1959 році Декларація прав дитини була одностайно ухвалена всіма 78 членами Генеральної Асамблеї ООН у формі резолюції 1386 (XIV). Ця декларація, прийнята одностайно (до того жоден із документів, навіть Загальна декларація прав людини, не приймалися одностайно), мала найбільший моральний авторитет у світі. Порівняно з Женевською Декларацією, Декларація 1959 року була більш досконалою і широкою. Вона торкалася не лише життєвих потреб дитини, але й її потреби у любові та розумінні; наголошувала на необхідності зберігати єдність родини, до- та післяпологової допомоги матері і дитині, проголошувала право на ім'я і національність. Крім того, Декларація передбачала обов'язкову і безкоштовну початкову освіту, заборону дитячої праці до певного віку, право дитини на гру і творчість.

Декларація, прийнята у 1959 році, включає 10 принципів:

1. Кожна дитина користується правами, проголошеними цією Декларацією без будь-яких форм дискримінації.

2. Дитина повинна користуватися особливим захистом і повинна мати можливість для нормального здорового розвитку в умовах свободи і гідності.

3. Дитина з моменту народження набуває ім'я і національність.

4. Дитина повинна користуватися благами соціального забезпечення, включаючи адекватний до- та післяпологовий догляд для неї або нього та матері. Дитина повинна мати право на нормальне харчування, житло, творчі та медичні послуги.

5. Дитині, яка є фізично, розумово або соціальне неповноцінною, повинні надаватися спеціальне лікування, освіта і догляд.

6. Дитина повинна там, де можливо, зростати під опікою і доглядом її батьків в атмосфері приязні, моральної і матеріальної безпеки. Малолітня дитина не повинна, крім виключних обставин, відокремлюватися від матері. Суспільство і органи влади повинні забезпечити необхідний догляд за дітьми, які залишилися без піклування сім'ї або без адекватних засобів підтримки.

7. Дитина має право на отримання освіти, яка повинна бути обов'язковою та безоплатною щонайменше на початковому рівні. Дитина повинна мати можливість для гри й творчості.

8. Дитина за будь-яких обставин повинна бути серед перших, хто отримає захист і допомогу.

9. Дитина повинна бути захищена від усіх форм занедбання, жорстокості та експлуатації. Дитину не можна наймати на роботу до досягнення нею визначеного мінімального віку.

10. Дитина повинна бути захищена від расової, релігійної або іншої дискримінації. Вона повинна бути вихована у дусі розуміння, толерантності й дружби між народами, миру і загального братерства.

Якщо Женевська Декларація стала першим кроком на шляху до визнання дітей як правових суб'єктів (людей з їхніми власними правами), то текст Декларації свідчить про перехід від соціальної допомоги і захисту дітей до захисту прав дітей. Мова цього документа вже не звучить наївно, це мова більше правового документа.

Водночас Декларація вважає дитину правовим суб'єктом, тобто не визнає за нею права самостійно користуватися своїми правами. Декларація стосується майже виключно захисних прав, її лейтмотивом є кращі інтереси дитини, іншими словами, дитина визнається окремою істотою.

Новим кроком на шляху утвердження прав дитини стала розробка і прийняття Конвенції ООН про права дитини. Її проект було розроблено Комісією ООН з прав людини. Таким чином було покладено край суперечці чи потрібні окремі міжнародні акти для захисту прав дитини. Характеристика Конвенції ООН про права дитини як основоположному правозахисному документу у сфері прав дитини дається в наступній темі.

Висновок.

- Права людини – це ті основні стандарти, без яких люди не можуть жити з відчуттям своєї людської гідності. Права людини є підвалинами свободи, справедливості та миру. Повага до них є передумовою повного та цілісного розвитку окремої особи та всього суспільства.
- «...права випливають з властивої людській особі гідності» (із преамбули до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права і Міжнародного пакту про громадянські та політичні права).
- Виокремлення прав дитини в самостійну групу прав стало усвідомленням необхідності особливої турботи про дитину, яка проходить період формування особистості, пізнає саму себе і оточуючий світ. Адже сьогоднішнім дітям, які становлять половину населення світу, належить продовжити справу встановлення справедливого соціального порядку на Землі.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке процес соціалізації і яка його роль в становленні дитини як людської особистості?
2. Яке призначення правил в житті суспільства?
3. Які основні загальнолюдські цінності лежать в основі концепції про права людини?
4. Чому права дитини були виокремлені в самостійну групу прав?

Тема III.

Знайомство з Конвенцією ООН про права дитини

Мета теми:

- познайомити зі змістом Конвенції ООН про права дитини, допомогти з'ясувати можливості реалізації цих прав;
- визначити основне призначення Конвенції ООН як найбільш повного міжнародно-правового документу в сфері захисту прав дитини.

«Світовою конституцією прав дитини» називають Конвенцію про права дитини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року. З тих пір Конвенцію ратифікували уряди всіх країн, за винятком Сомалі та Сполучених Штатів Америки.

Норми цієї конвенції діють як складова національного законодавства України з 27 вересня 1991 року, тобто з часу її ратифікації Україною.

Ратифікація Конвенції означає, що уряди беруть на себе зобов'язання забезпечити дитині зростання у безпечних та сприятливих умовах, маючи доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я, а також високий рівень життя.

Це означає, що уряди зголошуються захищати дітей від дискримінації, сексуальної та комерційної експлуатації та насильства, і особливо піклуватися про дітей-сиріт та біженців.

Конвенція містить повний перелік прав дитини: на життя, на ім'я, на набуття громадянства, на піклування з боку батьків, на збереження своєї індивідуальності, право бути заслуханою у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право на свободу совісті та релігії; право на особисте та сімейне життя; недоторканість житла; таємницю кореспонденції; право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; благами соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину.

Метою цієї Конвенції є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони стикаються до певної міри щодня в усіх країнах. В ній беруться до уваги різні культурні, політичні та економічні особливості держав, що є дуже важливим фактором. На першому плані у цьому документі стоять права дитини. Права, викладені в Конвенції, умовно можна поділити на три частини.

Забезпечення: право володіти певними речами, отримувати певні послуги та мати доступ до того й того (мова йде про ім'я та громадянство, медичний догляд, освіту, відпочинок та ігри, опікування інвалідами, сиротами та біженцями).

Захист: право бути захищеним від дій, що завдають шкоди дитині (наприклад, від розлучення з батьками, залучення до воєнних дій, комерційної, економічної чи сексуальної експлуатації, фізичного чи психічного знущання тощо).

Участь: Дитина має право бути почутою, коли приймаються рішення, що стосуються її життя. Підростаючи, дитина повинна мати дедалі більше можливостей брати участь у житті суспільства, готуватися до самостійного життя, користуватися правами свободи думки та слова, вибору культури, релігії та мови.

ООН не тільки прийняла Конвенцію, але і створила механізм, з допомогою якого можна перевіряти фактичне виконання державами взятих на себе зобов'язань. Відповідно до ст. 43 Конвенції створено Комітет ООН по правах дитини (місцезнаходження м. Женева).

Тому можна вимірювати ефективність зусиль різних країн щодо поліпшення життя дітей.

Кожні п'ять років уряди мають звітувати перед Комітетом ООН з прав дитини.

Згідно зі ст. 43 Конвенції про права дитини такий Комітет складається з десяти експертів, які відзначаються високими моральними якостями та визначною компетенцією в галузі, що її охоплює ця Конвенція. Члени Комітету обираються таємним голосуванням із числа внесених до списку осіб, висунутих державами-учасницями.

Кожна держава-учасниця може висунути одну особу з числа своїх громадян. Вибори проводяться на нарадах держав-учасниць, що скликаються Генеральним секретарем у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. Згідно із ст. 44 держави-учасниці зобов'язуються подавати Комітетові через Генерального секретаря ООН доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав.

ЗМІСТ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ

Структурно Конвенція про права дитини складається з преамбули, трьох частин, що об'єднують 54 статті.

Преамбула Конвенції вміщує основні її принципи. Статті можна розділити на три основні частини:

1) статті 1-41: основні статті, які визначають права дитини і обов'язки держав-сторін, які ратифікували Конвенцію;

2) статті 42-45: процедури моніторингу запровадження Конвенції;

3) статті 46-54: формальні положення, які регламентують порядок набуття чинності Конвенції. Детально вивчаючи текст Конвенції, слід звернути увагу на те, що в її преамбулі містяться:

- принципи Хартії ООН (1945), Загальної Декларації прав людини (1948) і Міжнародних зобов'язань щодо прав людини (1966);
- переконання в тому, що сім'я повинен бути наданий особливий захист, що дитина повинна зростати у сімейному оточенні в атмосфері щастя, любові й розуміння;
- переконання у тому, що дитина повинна виховуватись у дусі ідеалів, проголошених Статутом ООН, і, зокрема, у дусі миру, гідності, толерантності, свободи, рівності й солідарності;
- розуміння того, що діти потребують особливого піклування, як було проголошено у Женевській Декларації прав дитини (1924) і Декларації прав дитини (1959), як це визнано у Загальній Декларації прав людини (1948), Міжнародних зобов'язаннях щодо прав людини (1966), низці зобов'язань і статутах спеціалізованих агенцій та інших деклараціях (таких, як «Пекінські правила» 1985 року щодо ювенальної юстиції);
- визнання того, що є діти, які живуть в особливо важких умовах, і такі діти потребують особливої уваги;
- визнання важливості традицій і народних культурних цінностей у захисті дітей та забезпеченні їх гармонійного розвитку;
- визнання важливості міжнародної співпраці.

Як згадано вище, права дитини описано у статтях 1-41. Жодне з цих прав не може бути відокремлене від інших.

Це важливо!

1. Стаття 1 дає нам визначення дитини як людської істоти віком до 18 років. Цей текст став результатом надзвичайно складної й делікатної процедури примирення протилежних думок щодо захисту дитини до народження (цитоване посилання на це міститься у преамбулі у лапках). Важко чекати того, щоб Конвенція, до якої залучено понад сто країн, могла іншим чином примирити сторони у питанні, яке досі палко дискутується у різних країнах.

2. Також необхідно відзначити статтю 3, яка стверджує, що кращі інтереси дитини повинні братися до уваги в першу чергу під час прийняття органами влади рішень, які впливають на добробут дитини, а також, що держава повинна надавати необхідну допомогу батькам, або іншим особам, які на законних засадах піклуються про дитину.

3. У цьому контексті статті 5 та 18 також є надзвичайно важливими. Стаття 5 передбачає, що держави зобов'язані поважати права і обов'язки батьків спрямовувати зусилля на практичне використання дітьми їх прав, передбачених Конвенцією. На додаток стаття 18 визначає, що обоє батьків несуть рівну відповідальність за виховання та розвиток дитини, а держава зобов'язана надавати їм необхідну допомогу, якщо це необхідно.

Права дитини, визнані Конвенцією, можуть бути поділені на п'ять груп згідно з традиційною класифікацією прав людини:

1) Громадянські права

Вони визначені у перших 18 статтях Загальної Декларації прав людини (1948). Серед громадянських прав – право на ім'я і національність (ст. 7), право на самобутність (ст. 8), право на життя (ст. 6) і принципи недискримінації (ст. 2).

Але серед них також є так звані «права порядності»: такі, як заборона катування (ст.37), право на захист від фізичного насильства (ст. 19 та 34), від свавільного арешту (ст.37 та 40), право на приватне життя (ст. 16) та ін.

2) Політичні права

До них належить свобода думки (ст.12), свобода вираження поглядів (ст.13), свобода зібрань (ст. 15), свобода переконань та віросповідання (ст.14), вільний доступ до інформації (ст. 17). Слід звернути увагу, що Загальна Декларація прав людини до політичних прав відносить також право обирати і бути обраними під час виборів.

3) Економічні права

Стаття 4 визначає, що держави-сторони повинні вживати всіх необхідних правових, адміністративних та інших заходів для реалізації економічних, соціальних і культурних прав. Більш специфічно, поміж іншими речами, це також передбачено і у праві на захист від експлуатації (ст.32 і 36).

4) Соціальні права

Знову ст.4, а також ст.28 і 29, які визначають право на освіту, ст.24 – право на охорону здоров'я і ст.26 – право на соціальне забезпечення.

5) Культурні права

На додаток до ст.4 слід згадати ст.31, яка визнає право на відпочинок і дозвілля, залучення до гри та участі у культурному й мистецькому житті.

Права, визнані Конвенцією, повністю співпадають з традиційними права людини.

Конвенція ООН про права дитини має три основні завдання:

Ⓢ Право самовизначення

Загальновизнано, що до дитини застосовується більшість прав людини. Одні з них — беззастережно (як, наприклад, право на захист від катування), а інші – з певними обмеженнями (політичні права).

Ⓢ Право на захист

Конвенція містить низку положень, які стосуються особливих потреб дітей та їх вразливості, наприклад, умови зайнятості для дітей (ст.32). Більшість з цих положень має більш суворі вимоги стосовно дітей, ніж загальні правозахисні інструменти.

Ⓢ Специфічні права

Це права, які застосовуються специфічно, або навіть виключно до дітей: право розлучатися зі своїми батьками (ст.9,10,11), положення про усиновлення (ст.2). Найкращим прикладом таких прав є ст.31, яка захищає право дитини на гру. Конвенція також надає захист особливим категоріям дітей: біженці (ст.22), інваліди (ст.23), меншини (с.30) і діти, втягнуті у воєнні конфлікти.

У різних державах і регіонах світу Конвенція ООН про права дитини виконується по-різному із врахуванням особливостей та менталітету кожної держави. Але об'єднує усі держави по відношенню до дітей повага до дитини, її прав та інтересів, турбота і любов.

Висновок.

Найбільш повним міжнародно-правовим документом в сфері захисту прав дитини виступає Конвенція ООН з прав дитини.

Завдання для самоперевірки:

1. Визначте, яким статтям Конвенції ООН з прав дитини відповідають зображені малюнки?
2. Складіть синхронну таблицю «Конвенції ООН з прав дитини – Конституція України: на захисті прав дитини».

Тема IV.

Класифікація прав дитини, закріплених в Конвенції ООН Права «спеціальних потреб».

Мета теми:

- познайомити зі змістом Конвенції ООН права дитини, допомогти з'ясувати можливості реалізації цих прав;

- визначити основне призначення Конвенції ООН як найбільш повного міжнародно-правового документу в сфері захисту прав дитини.

Теоретичний матеріал

Класифікувати права дитини можна і не за традиційною класифікацією прав людини. Є прийнятною класифікація прав дитини в основу якої покладено необхідність забезпечення прав саме неповнолітньої особи.

Тоді поділ прав буде мати такий вигляд:

Права фундаментальні:

Всі діти мають право на життя.

Всі діти мають право на піклування і турботу.

Всі діти рівні у своїх правах.

Права «піклуйтеся про мене»:

Ти маєш право на достатнє та здорове харчування.

Ти маєш право на освіту.

Ти маєш право на медичну допомогу.

Ти маєш право на розваги.

Права «не знущайтеся наді мною»:

Ти маєш право на захист від економічної експлуатації та примусової праці.

Ти маєш право на захист від будь-якої роботи, яка може бути небезпечною для твого здоров'я.

Ти маєш право не бути жертвою війни.

Ти маєш право на захист від сексуальної експлуатації.

Права «я маю власну думку»:

Ти маєш право виражати свої погляди.

Ти маєш право сповідувати свою власну релігію.

Ти маєш право об'єднуватися з іншими.

Ти маєш право на інформацію.

 Права «спеціальних потреб»: життя деяких дітей є важчим, ніж у їхніх однолітків. Тому такі діти потребують спеціальної уваги і піклування (діти-інваліди, діти, позбавлені батьківського піклування, діти-біженці, діти у конфлікті з законом).

Виходячи з такої класифікації, охарактеризуємо ряд прав.

Право на захист від економічної експлуатації та примусової праці.

«Праця дітей – це не дитяча праця. Це не корисний трудовий досвід. І не учнівство, поєднане з навчанням, яке змінює сьогодення дитини і майбутні перспективи. Праця дітей у її найгірших формах – це зловживання владою. Це дорослі, що експлуатують юних, наївних, невинних, слабких, уразливих і незахищених задля власного зиску...» Хуан Само Вія, Генеральний Директор Міжнародного Бюро Праці.

Стаття 32 Конвенції ООН «Про права дитини» зазначає, що «держави – сторони визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку» (п. 1, с. 19).

Відповідно до загальноприйнятого визначення, яке використовує Міжнародна організація праці, дитяча праця – робота дітей, що має таку природу чи інтенсивність, які заважають навчанню дітей або зашкоджують їхньому здоров'ю та розвитку. Така праця

може завдати дітям непоправної шкоди, вона суперечить нормам міжнародного права і українському національному законодавству.

Починаючи з 1970-х років, країни-члени МОП все чіткіше усвідомлюють наступне:

(1) дитинство – це той період життя, коли людина повинна навчатися і розвиватися, а не працювати;

(2) дитяча праця, через свою природу або умови, за яких вона, відбувається, нерідко ставить під загрозу майбутнє дітей, їхні можливості стати повноправними членами суспільства і працівниками;

(3) існування дитячої праці може зашкодити репутації країни на сучасному етапі та продуктивності її робочої сили у довготерміновій перспективі через недоступність освіти в дитинстві;

(4) дитяча праця не є невід'ємним атрибутом суспільства, а її поступове скорочення, і навіть ліквідація, можливі за наявності політичної волі досягти її викоренення;

(5) якщо дитина працює, праця не шкодить її здоров'ю, розвитку, навчанню, умови праці відповідають нормам міжнародного права та національного законодавства, необхідно вважати це роботою.

Доходу від дитячої праці, зазвичай, вистачає лише на задоволення основних фізіологічних потреб. При цьому не вистачає часу на навчання, від якого діти з легкістю відмовляються. До того ж фахівці фіксують наявність конфлікту в родинях працюючих дітей, де від дітей вимагають, з одного боку, перебирати на себе функції дорослих (заробляти гроші, робити внесок в економічний добробут сім'ї), а з іншого – залишатися дітьми (слухатися дорослих та хазяїв на роботі, миритися з тим, що їм платять менше, ніж дорослим, навчатися в школі за умов, що не враховують їхній робочий досвід). Будучи одночасно і дітьми і працівниками, вони змушені розвиватися самі та вибудовувати свої стосунки з оточуючим світом, постійно відчуваючи протиріччя, що може мати негативні психологічні та соціальні наслідки.

Але потрібно враховувати, що не всі види праці шкідливі для дітей. З раннього віку багато дітей допомагають по господарству, виконують окремі доручення дорослих або працюють разом з батьками на власній фермі/ділянці чи в родинному бізнесі. Підростаючи, вони перебирають на себе певні легкі види роботи і навчаються якійсь професії в традиційних галузях господарства. Таким чином вони засвоюють корисні трудові навички та ставлення до праці, що знадобиться їм як майбутнім працівникам та повноцінним членам суспільства. Легка праця за умови постійного і ретельного моніторингу може стати важливою складовою процесу соціалізації та розвитку дитини, що навчає їх брати на себе відповідальність і відчувати гордість за власні досягнення. Звичайно, така робота повністю не позбавлена ризику, проте не її мають на увазі, коли йдеться про дитячу працю.

Таким чином, дитячу працю слід розглядати:

- як украй негативне соціальне явище з усіх точок зору – медичної, соціальної, педагогічної тощо;

- як протиправний вид діяльності, заборонений законодавчо.

Дитячою працею не вважається:

- участь дітей у виконанні деяких видів легких робіт, наприклад, допомога батькам у родинних і домашніх справах (які не забирають багато часу);

- трудова діяльність підлітків протягом кількох годин до чи після шкільних занять, а також під час канікул, щоб заробити на кишенькові витрати.

Все це розглядається як елементи виховання хлопчиків та дівчаток, а також як спосіб набування професійних базових навичок і вміння адаптуватися в суспільстві. Це сприяє підвищенню їхньої самосвідомості та впевненості в собі, водночас дає їм можливість зробити внесок у сімейний бюджет та заробити кишенькові гроші.

НАЙГІРШІ ФОРМИ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ – робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей:

- всі форми рабства або практика, подібна до рабства, як наприклад, продаж дітей або торгівля ними, боргова кабала та кріпосна залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, в тому числі примусова чи обов'язкове вербування дітей для їх використання у збройних конфліктах;
- використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією, для виробництва порнографічної продукції;
- використання, вербування або пропонування дитини для заняття протиправною діяльністю, в тому числі для виробництва або продажу наркотиків, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах;
- праця, яка за своїм характером або умовам, в яких вона виконується, може нанести шкоду здоров'ю, безпеці або моральності дітей, такі види робіт визначаються національним законодавством або компетентним органом.

ЖЕБРАКУВАННЯ розглядається як одна з найгірших форм дитячої праці. Важливо зазначити, що дитяче жебракування не може розглядатися, як економічна категорія діяльності, проте це робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дитини, яка залучена до жебракування.

Деякі діти жебракують, тому що їхні сім'ї малозабезпечені, про те в багатьох випадках діти вербуються та продаються з метою отримання прибутку для інших осіб. Це представляє собою цинічний спосіб отримання вигоди з суспільної традиції давати милостиню, зокрема коли це розглядається як релігійний обов'язок. Звичайно не всі діти-жебраки були продані з метою використання в жебракуванні. Іноді діти вірять, що жебракування легкий шлях заробляння грошей та вибирають цей шлях для себе.

Згідно інформацій Департаменту кримінальної міліції у справах неповнолітніх Міністерства внутрішніх справ України даний злочин – прибутковий бізнес. Є декілька видів цього злочину в Україні. Перед усім це – сімейний бізнес, коли батьки примушують своїх дітей жебракувати. Другий тип – коли діти вулиці, які мають досвід жебракування, залучують менших за віком дітей до цієї діяльності. Третя форма – бізнес, організований іншими особами.

Основні причини існування дитячої праці пропонуємо згрупувати наступним чином: економічні, культурні, соціальні, освітньо-правові.

Економічні причини полягають перш за все у низькому рівні матеріальної забезпеченості родин та дітей.

Культурні (традиційні) чинники полягають у тому, що суспільство може розглядати ліквідацію дитячої праці як розкіш, придатну лише для тих верств суспільства, яким життя надає альтернативні можливості. Багато хто не розуміє сутності дитячої праці. Вона не вважається тривожним сигналом їхнього неблагополуччя, а навпаки, неробство розглядається як соціальний паразитизм, більше зло, оскільки вони здатні призвести до асоціальної поведінки та правопорушень серед дітей і суперечать цінностям громадської єдності. У більшості сімей хатня робота, допомога дітей дорослим на городі, фермі або в сімейній крамниці взагалі не вважається справжньою роботою. Ніхто, крім батьків, або осіб, яким вони доручили піклування про своїх дітей, не може втручатися в життя дітей ані в дитинстві, ані в майбутньому. Таким чином, необхідно долати чималий опір, пов'язаний з культурою суспільства, переважаючими у ньому цінностями та ставленням до даної проблеми.

Соціальні причини – відсутність працюючої системи захисту прав дітей, системи організації вільного часу підлітків.

Освітньо-правові (низький рівень правової освіти) – окрім традиційного несприйняття дитячої праці як порушення прав дитини, існує низький рівень правової

обізнаності як серед батьків, так і вчителів, соціальних працівників, інших фахівців, які мають попереджати та протидіяти використанню дитячої праці.

Небажання дітей бути вилученими із праці. Нерідко діти самі не бажають бути вилученими з праці. Робота надає їм можливість отримувати, хоча й незначний, але все-таки доход та мінімальні трудові навички, що, за умови недостатньої освіти та можливого безробіття у майбутньому, здається їм кращим виходом із ситуації. Крім того, робота викликає у дітей почуття власної дорослості. Вони пишаються тим, що можуть допомагати своїм родинам і робити внесок в оплату навчання молодших сестер чи братів. Відтак, працюючі діти схильні вбачати у собі відповідальних людей, які заслуговують на самоповагу, повагу з боку сім'ї та громади, а не потерпілих. Особливо в тих випадках, коли діти не дуже добре навчалися в школі, вони відчували б свою меншовартість, якби не робота, що надає їм поважного статусу.

За даними МОП в усьому світі понад 250 мільйонів дітей віком від 5 до 14 років працюють, щоб вижити. Майже половина з них, близько 120 мільйонів, працюють повний робочий день, щодня, протягом усього року. 70 відсотків дітей працюють у шкідливих умовах. З-поміж 250 мільйонів працюючих дітей приблизно 50-60 мільйонів – діти віком від 5 до 11 років, які, з огляду на їх вік і уразливість, працюють у шкідливих умовах.

В Україні за даними дослідження, проведеними Державним комітетом статистики у співпраці з МОП у 2009 та 2010 роках, виявлено понад 456 тисяч дітей, що працюють, з яких 87 тисяч – це діти найуразливішої групи віком від 7 до 12 років. Чи зменшилася ця кількість на сьогодні важко сказати. Діти миють машини, підробляють мийниками посуду в кафе та барах, продають газети в електричках. Працівники притулків для неповнолітніх найпоширенішими видами заробітку дітей, які потрапляють до них, називають жебракування, крадіжка, миття машин, перепродаж речей, збір та реалізація металобрухту, заняття проституцією.

За даними Українського інституту соціальних досліджень в Україні існує дитяча наймана праця за оплату.

Кількість дітей, зайнятих важкою фізичною працею – 18 %.

Кількість дітей віком від 7 до 12 років, зайнятих важкою фізичною працею – 24 %.

Кількість дітей, постраждалих від фізичних травм або хвороб, викликаних небезпечними або шкідливими умовами праці – 3 % (насамперед, діти віком від 10 до 14 років).

Найвищі показники фізичних травм або хвороб, викликаних небезпечними чи шкідливими умовами праці, спостерігаються у: виробництві (7 %); будівництві (5 %).

Кількість дітей, які працюють більше 8 годин на добу – 3 %.

Кількість дітей, які працюють постійно під час навчального року – 61 %.

Проблема полягає в тому, що кількість неповнолітніх, що бажають працевлаштуватися, значно перевищує кількість офіційних робочих місць. Підприємці неохоче беруть дітей. Законодавство жорстко регламентує використання праці дітей. Тому залишається вихід в нелегальному працевлаштуванні.

Основні види дитячої праці в Україні:

- виснажлива й надмірно тривала праця дітей у домашньому господарстві (насамперед, це стосується сільських дітей);
- робота у промисловості, в установах та організаціях, яка не відповідає фізичним та розумовим здібностям дітей, шкодить їхньому здоров'ю, заважає навчанню та розвитку дитини;
- робота у сімейному бізнесі, яка перебуває поза громадським та державним контролем, чим створюються передумови для перетворення такої праці у найгірші форми;
- робота на вулиці у несприятливих погодних умовах, часто – у несприятливому соціальному оточенні (миття автомашин, вулична торгівля, жебракування тощо);

- найгірші форми дитячої праці (використання дітей у злочинній діяльності, проституції, секс-бізнесі, жебракуванні тощо).

Міжнародною організацією, яка намагається правовим чином врегулювати проблему дитячої праці є Міжнародна організація праці.

Із початку свого існування МОП спрямувала нормотворчу діяльність на викоренення дитячої праці, яка на порозі ери індустріалізації стала однією з найтяжчих хвороб суспільства. Вже у 1919 р., через кілька місяців після заснування МОП, було прийнято Конвенцію про заборону використання праці дітей віком до 14 років на промислових підприємствах. Згодом було прийнято інші подібні конвенції.

Однією з віх розвитку міжнародного законодавства у цій проблемі можна вважати Конвенцію 1973 р. про мінімальний вік зарахування на роботу, який було встановлено в межах 15 років. Конвенція спрямована проти всіх форм праці, що пов'язані з експлуатацією дітей і становлять небезпеку для фізичного та психологічного розвитку, перешкоджають навчанню в школі або набутті професійних навичок. Ратифікуючи Конвенцію 1973 р., кожна країна зобов'язується здійснювати політику, спрямовану на використання такої праці. Нині понад 100 країн – членів МОП (станом на 2010 р. – 175 членів) ратифікували цю конвенцію в тому числі і Україна.

Програма викоренення експлуатацій дітей (ІПЄК) була створена МОП в 1992 році, щоб надати технічну підтримку країнам – учасникам. Значний внесок у створення цієї програми зробила Німеччина.

Діяльність ІПЄК покликана підтримати ініціативи на національному рівні, забезпечувати різним країнам можливість неухильно прямувати до повного припинення використання праці дітей.

ІПЄК зосереджує свої зусилля на трьох цільових групах неповнолітніх:

- «Діти, зайняті на примусових роботах, або ті, що перебувають у борговій залежності»;
- «Діти, які виконують небезпечні види робіт»;
- «Дуже маленькі діти, які виконують будь-які види робіт».

Із цією метою у червні 1999 року МОП одногolosно прийняли нову Конвенцію та рекомендацію щодо найгірших форм праці дітей. Стаття 3 дає визначення тим формам праці дітей, негайна заборона яких має стати першочерговим завданням країн, що ратифікували цю Конвенцію.

Аналізуючи нормотворчу діяльність МОП у галузі дитячої праці, можна з упевненістю стверджувати, що в центрі її уваги був захист прав дитини від економічної експлуатації. На захисті цього права стоять конвенції МОП. Одні з них покликані гарантувати захист від примусової праці, встановити мінімальний вік для працюючих дітей, встановити її розумну тривалість тощо. Україна, як член МОП з 1954р. ратифікувала 54 Конвенції МОП, у тому числі 11 – за роки незалежності. У трудовому законодавстві України враховані особливості праці неповнолітніх.

Чи є альтернативи праці дітей. Так, і освіта є одним із найсуттєвіших вирішень, щоб запобігти використанню праці дітей. Бо діти, які отримали базову освіту та професійні навички, мають більше шансів на ринку праці; вони обізнані зі своїми правами, і тому менш вірогідно, що вони виконуватимуть небезпечну роботу чи працюватимуть у шкідливих умовах. Крім того, можливість одержати освіту може запобігти залученню дитини до небезпечної і важкої праці.

Висновки. Розглянувши правові проблеми дитячої праці та способи її врегулювання можна зробити наступні висновки:

1. Поняття «дитяча праця» – це «праця дітей», що охоплює як оплачувану, так і неоплачувану роботу та діяльність, що в психологічному, фізичному і соціальному або моральному планах пов'язані з небезпекою чи заподіянням шкоди.

2. Проблема дитячої праці набула світових масштабів через економічні, соціальні та історичні чинники.

3. Міжнародною організацією, яка намагається правовим чином врегулювати проблему дитячої праці є Міжнародна організація праці.

4. Створюючи альтернативи праці дітей, людство зможе зменшити її масштаби. Роль світу в цьому плані зростає, бо діти повинні в першу чергу навчитися, а не працювати!

Загалом, непосильна дитяча праця – це загублене дитинство.

Потребує особливої уваги суспільства і становище дітей, які знаходяться в конфлікті з законом. Воно врегульовується в статті 40 Конвенції ООН «Про права дитини» і передбачає запровадження ювенальної юстиції. Ювенальна юстиція є обов'язковою для держав, що підписали Конвенцію ООН про права дитини (п.3 статті 40).

Її введення визначається Правилами ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі (Гаванські правила, 1990), Мінімальними Стандартними Правилами ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські Правила, 1985) та Правилами ООН щодо попередження правопорушень неповнолітніми (Ріядські Правила, 1990).

Такі вимоги передбачають впровадження в дію систему правосуддя України міжнародних принципів і норм, що стосуються ювенальної юстиції,

прискоривши процес наближення правових систем України і європейських держав.

Що ж таке ювенальна юстиція? Ювенальна юстиція – це спеціалізована система правосуддя неповнолітніх, яка є важливим інститутом системи захисту прав дитини. Основним принципом ювенальної юстиції визначається те, що правопорушник важливіший ніж саме правопорушення. Цей підхід ґрунтується на принципах:

- підлітки за своїм розвитком ще не здатні адекватно усвідомлювати свої вчинки і нести за них відповідальність;
- підлітки перебувають у такому віці, коли їх можна перевиховати, чим запобігти повторним правопорушенням.

При всій різноманітності ювенальних судів, що функціонують у різних країнах, їх можна віднести до двох основних моделей - англосаксонської та континентальної, зі своїми змінами і особливостями.

Слід нагадати, що саме Російська Імперія, до складу якої входила й Україна, незважаючи на кризову ситуацію в країні, впровадила в 1910 р. ювенальні суди, система яких на той час вважалась однією з найбільш передових в Європі. Французи ввели ювенальні суди у лютому 1945 р., коли ще йшла війна, але вони розуміли, що майбутнє країни – це молоді люди

Сьогодні в одних країнах світу ювенальна юстиція – це правосуддя, представлене лише судовими органами, спрямованими на роботу з дитиною-правопорушником(вузьке розуміння ювенальної юстиції). В інших – крім судів – різними організаціями, які опікуються питаннями дитинства та соціальним захистом неповнолітніх, що передбачає і різноманітні профілактичні заходи, у тому числі й втручання у внутрішні справи сім'ї(широке розуміння ювенальної юстиції).

Створення в Україні судів у справах неповнолітніх передбачено Концепцією судово-правової реформи, схваленої постановою Верховної Ради України 28 квітня 1992 року. Проте, крім того, що у судах загальної юрисдикції з 1 грудня 2003 року запроваджено спеціалізацію суддів, котрі розглядають справи про злочини неповнолітніх, помітних кроків у напрямі реформування дитячого правосуддя зроблено не було. Правда є сподівання, що ситуація з запровадження ювенальної юстиції зміниться після розпорядження Міністерства юстиції України від 16.03.2010 року про створення робочої групи по впровадженню системи ювенальної юстиції в Україні.

Сьогодні доцільність утворення зазначених судів викликає гостру дискусію в той час, коли проблеми ювенальної злочинності в Україні досить актуальні.

Різкий спад виробництва, розбалансування економічних відносин, руйнування інституту дитячих навчальних закладів, зменшення доступності медичних послуг

призводить до росту дитячого неблагополуччя. Суспільні процеси відображаються на дітях, зокрема на рості злочинності.

Щорічно в Україні за скоєння злочинів засуджується 20 тисяч неповнолітніх, з них 10 відсотків – до позбавлення волі на певний строк. Спостерігається тривожна тенденція помолодження дитячої злочинності, посилення її жорстокості. Треба пам'ятати, що 60% рецидивістів починали почали свою «кар'єру» неповнолітніми. Утримання одного ув'язненого у виховних колоніях коштує державі набагато більше, ніж навчання підлітка в освітніх закладах.

За таких обставин дуже насторожує несприйняття в Україні проекту Концепції кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, яке ґрунтується на побоюваннях, що в результаті в країні почнеться розгул безкарної дитячої злочинності та вилучення дітей із сім'ї за найменшу провину батьків. Пояснюючи положення проекту Концепції уповноважений президента з прав дитини в Україні Юрій Павленко підкреслив, що «... якщо ми говоримо про ювенальну юстицію як про поняття в системі правосуддя, то вона не має жодного стосунку до внутрішньосімейних стосунків і до процедур, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, за винятком випадків, коли є пряма загроза життю чи здоров'ю дитину. Це система правосуддя, яка працює із двома категоріями дітей – тими, хто вчинив правопорушення або є жертвою злочину, і сиротами, вже позбавленими батьківської опіки. Причому, останнє прийшло пізніше. ... В Україні ювенальна юстиція розглядається у вузькому розумінні – як правосуддя, спрямоване на роботу з дитиною-правопорушником».

Більше того, в наших умовах щодо такої дитини повинен бути комплекс дій держави – від профілактики дитячої злочинності, що забезпечується діяльністю повноцінних підрозділів правоохоронних органів хоча б на рівні кожного райвідділу, до недопущення вчинення дитиною повторного правопорушення.

Тобто, завдання ювенальної юстиції – перейти від караючого правосуддя до реабілітаційно-виховного. Шлях до такої юстиції, що включає ювенальні суди, спеціалізовану адвокатуру, самостійну систему слідчих апаратів, виховні заклади, соціальні органи та заклади освіти, які займаються вихованням важких підлітків, вимагає вже на сучасному етапі вирішення багатьох практичних та теоретичних питань. Основне з цих питань стосується створення судів у справах неповнолітніх як центрального елементу ювенальної юстиції.

В Україні ювенальна юстиція існує лише на рівні концепції. Не створені законодавчі акти і відповідні суди. Не існує національної державної програми, яка передбачала б комплексне введення основних складових ювенальної юстиції. Ювенальна юстиція відсутня як автономна система зі своїми принципами, метою, організаційними процедурами, правовою регламентацією.

Розгляд кримінальних справ по відношенню до неповнолітніх як і раніше здійснюється у контексті загальних принципів і норм кримінальної юстиції і має лише деяку специфіку, скоріше за все пов'язану з ідеями пом'якшення кримінальної відповідальності, радикально не змінюючи саму систему

Питання для самоперевірки:

1. На скільки, на Вашу думку, доцільна класифікація прав дитини за принципом задоволення потреб неповнолітньої особи?
2. Чи погоджуєтеся Ви із тим, що питання використання дитячої праці потребує негайного вирішення? Свою відповідь обґрунтуйте.

3. Як Ви вважаєте, чи не стане запровадження ювенальної юстиції приводом для зростання безкарної дитячої злочинності та вилучення дітей із сім'ї за найменшу провину батьків? Свою відповідь обґрунтуйте.

Тема V.

Права дитини в Україні

Мета теми:

- ознайомити з системою національного і міжнародного законодавства в сфері захисту прав дитини;
- показати роль судових та позасудових методів захисту прав дитини.

Теоретичний матеріал

Українське законодавство і права дитини. Роль Конституції України для захисту прав дитини

Характеризуючи українське законодавство в сфері захисту прав дитини необхідно враховувати, що його складовими є національне законодавство та міжнародні стандарти прав дитини. Відповідно до ст. 9 Конституції України, міжнародні стандарти прав людини і прав дитини є частиною національного законодавства і підлягають виконанню всіма фізичними і юридичними особами, які знаходяться під юрисдикцією нашої держави.

Виходячи з принципу пріоритету міжнародного права, який закріплено у ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, де зазначається, що «державо-учасниця Конвенції не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання нею договору», органи державної влади, які безпосередньо реалізують міжнародно-правові зобов'язання України, у разі виникнення колізій з національним законодавством (включаючи Конституцію України) повинні дотримуватися пріоритету норм міжнародного права, до яких належить зокрема і Конвенція ООН про права дитини.

Відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Конституцією України гарантовано такі права дітей, як рівність прав дітей (ст. 24,52), охорона дитинства (ст. 51), заборона насильства над дитиною та її експлуатації (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист і допомога держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53) тощо.

У Конституції України також закріплено важливий конституційний принцип, згідно з яким встановлені в ній права і свободи людини і громадянина не є вичерпними.

У цілому, оцінюючи роль Конституції України в захисті прав дитини, необхідно зазначити, що на дитину поширюється вся повнота прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, визначених в II розділі основного закону. Тому її норми, як норми прямої дії, є надійним захистом прав дитини.

Новий Сімейний Кодекс України, новий Кримінальний Кодекс України, Закони України «Про охорону дитинства» та «Про попередження насильства в сім'ї» набули важливого значення для захисту прав дітей.

Незважаючи на сучасні тенденції, сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Саме вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням.

Окремі розділи Сімейного кодексу України, присвячені регулюванню відносин між батьками та дітьми, зокрема розділ III «Права та обов'язки матері, батька і дитини» та IV «Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування» тощо.

У свою чергу, чинні міжнародні договори дають змогу вирішувати на міждержавному рівні питання, пов'язані з правовідносинами батьків і дітей, батьківською відповідальністю, опікою, піклуванням та аналогічними інститутами, а також питання визнання і виконання судових рішень.

Так, на захист дітей від їхнього незаконного переміщення спрямована Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Конвенція створює процедуру для забезпечення повернення дітей, яких незаконно вивозять або утримують, до країни постійного місця проживання.

Отже, на сьогоднішній день міжнародні договори, учасницею яких є Україна, дозволяють вирішувати питання, пов'язані із здійсненням батьківських прав і виконанням обов'язків як матеріального, так і нематеріального характеру, незалежно від громадянства і місця проживання батьків і дітей.

Кримінальним Кодексом України, який набув чинності у вересні 2001 року, передбачено покарання за злочини проти дітей:

- умисне вбивство дітей – ст. 115 та 116;
- доведення дітей до самогубства – ст. 120;
- нанесення тілесних ушкоджень – ст. 121-125;
- побої і мордування – ст.126;
- катування – ст.127;
- залишення у небезпеці – ст. 135;
- ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані;
- неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей – ст. 137;
- насильницьке донорство;
- викрадення дитини;
- захоплення дітей в заручники;
- підміна дитини;
- торгівля дітьми та незаконне переміщення за кордон – ст.149;
- експлуатація дітей – ст. 150;
- статеві злочини проти дітей (у тому числі такі дії, вчинені одним з батьків, чи особою, що їх замінює) – ст. 155-156;
- злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною – ст.166;
- зловживання опікунськими правами – ст. 167;
- незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) дітей – ст.169;
- порушення трудових прав неповнолітніх – ст. 172;
- посягання на здоров'я дітей під приводом проповідування релігійних віровчень

чи

виконання релігійних обрядів – ст. 181;

- порушення права на освіту – ст. 183;
- порушення права на безоплатну медичну допомогу – ст.184;
- захист дітей від творів, які пропагують культ насильства і жорстокості, а також

від

порнопродукції – ст. 300-301;

- залучення дітей до розпусних дій чи до проституції – ст.302 та 303;
- втягнення дітей у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом,

азартними

іграми – ст.304;

- залучення дітей до незаконного обігу та вживання наркотиків - ст. 309, 315, 317,323, 324;

- перевищення влади або службових повноважень, службова недбалість службових осіб, якщо вони заподіяли шкоду законним правам та інтересам дітей – с т.365 та 367.

Діти на захист від насильства в сім'ї можуть також бути захищені на підставі Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (розділ I), який діє з лютого 2002 року (цей же закон гарантує охорону прав, законних інтересів та таємність відомостей про особисте та сімейне життя дитини - розділ VI), та Закону України «Про охорону дитинства» (ст.10).

Право на житло захищається ст.64 та 71 Житлового кодексу України, Законами України «Про приватизацію державного житлового фонду» та «Про охорону дитинства».

Право на освіту – на основі ст. 37 та ст.59 Закону України «Про освіту», ст.19 Закону України «Про охорону дитинства», а також ст.184 Кодексу про адміністративні правопорушення.

Наведений вище перелік не є вичерпним, і залежить від кожного конкретного випадку порушення прав дитини.

Роль судових та позасудових методів захисту прав дитини.

Функцію захисту конституційних прав та свобод громадян, у тому числі й неповнолітніх, покладено на судову владу. Право на судовий захист має універсальний характер, адже згідно зі ст. 124 Конституції України, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Тому судовий захист дітей сьогодні можливий. Наприклад, батьки, які ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дітей або зловживають своїми батьківськими правами, жорстоко поведуться з дітьми, шкідливо впливають на дітей своєю аморальною, антигромадською поведінкою, чи є хронічними алкоголіками чи наркоманами, за рішенням суду можуть бути позбавлені батьківських прав.

Обов'язок повідомляти органи опіки і піклування про дітей, які залишилися без опікування батьків, або про неналежне виконання батьками (чи одним з них) обов'язків по вихованню дітей чи про випадки зловживання батьківськими правами, покладено на всі установи і всіх громадян, яким стане відомо про такі випадки.

Законодавством передбачено крім судових ще й позасудові методи захисту прав дитини через звернення (у тому числі й самих дітей) до відповідних уповноважених органів та посадових осіб (наприклад, до опікунських рад при місцевих держадміністраціях, органів і служб у справах неповнолітніх з усіх питань захисту прав та інтересів дітей, до відділів освіти у випадках порушення права дитини на освіту тощо). Так, зокрема, право дитини звертатися за захистом своїх прав до органів опіки і піклування у випадку неналежного виконання батьками своїх обов'язків по вихованню дітей чи зловживання батьківськими правами, закріплене Сімейним Кодексом України. А право кожної дитини особисто звертатися до органу опіки та піклування, служби у справах неповнолітніх, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів закріплене ст.10 Закону України «Про охорону дитинства».

Серед несудових методів захисту прав дитини слід особливо виділити інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. На відміну від звернень до суду, процедура звернення до Уповноваженого безоплатна, не обтяжена зайвими формальними вимогами, гнучка, відкрита, порівняно швидка і, що важливо, спрямована в першу чергу на захист інтересів людини. До Уповноваженого можна звертатися й тоді, коли ще не використані національні засоби захисту прав, передусім судові. Значний внесок у захист прав дитини зробили подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно випадків масового і

брутального порушення прав і свобод людини. Серед них багато безпосередньо стосувалися захисту права дітей.

Із 2010 року вітчизняним законодавством передбачений інститут уповноваженого президента з прав дитини в Україні. В суспільстві виникла надія, що об'єднавши свої зусилля ці два правозахисних інститути будуть ефективно впроваджувати українське законодавство для захисту прав дітей.

Висновки.

В Україні основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, визначених міжнародним та вітчизняним законодавством, протягом останнього часу істотно змінилися. Це пов'язано з посиленням уваги з боку держави до інтересів дітей, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавства у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей та багатьма іншими факторами.

Мати право означає мати можливість домагатися його виконання. У іншому випадку право стає порожньою декларацією. Тому обов'язок кожної держави – його неухильне виконання.

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть правові акти, які складають українське законодавство в сфері захисту прав дитини?
2. Яка роль Конституції України в національному законодавстві по захисту прав дитини? Свою відповідь підтвердьте прикладами.
3. Як Ви вважаєте, чи важливе міжнародне законодавство для забезпечення прав дитини? Свою відповідь обґрунтуйте.

Тема VI.

Захист прав дитини

Мета теми:

- ознайомити з системою захисту прав дитини;
- розкрити як діють механізми захисту прав дитини як на національному, так і міжнародному рівні.

Теоретичний матеріал

Захист прав дитини як і захист прав людини, здійснюється на трьох рівнях:

- на національному – можливості українського суспільства та законодавства;
- на регіональний рівень – європейська юридична система, європейські правозахисні органи;
- міжнародний рівень – міжнародне законодавство, міжнародні правозахисні організації.

Дитина і родина. Роль батьків у захисті прав дитини

У житті кожної людини, а дитини особливо, сім'я відіграє особливу роль.

Споконвіку основною функцією сім'ї було продовження роду й виховання дітей.

Сучасні юридичні документи називають сім'ю природним середовищем для фізичного, психологічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального

забезпечення. Сім'я несе відповідальність за створення належних умов для цього, виховання в ній повинно відповідати її інтересам. Вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням.

До нормативних актів, які регулюють сферу сімейних відносин необхідно віднести:

- Конституцію України, ст. 32, 41, 51, 52;
- Сімейний та Цивільний кодекси України;
- Закони України «Про охорону дитинства» та «Про попередження насильства в сім'ї»;
- підзаконні акти різної юридичної сили.

Відповідно до Сімейного кодексу України (розділ III), батьки мають рівні права і обов'язки щодо своїх дітей.

Держава накладає на батьків обов'язок забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я. Також батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану. Реєстрація народження дитини провадиться з одночасним визначення її походження та присвоєння прізвища, імені та по батькові.

Щодо виховання та розвитку дитини батьки зобов'язані:

- виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини;
- піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;
- забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя;
- поважати дитину. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність.

Батьки мають право на:

- особисте виховання дитини, залучення до виховання дитини інших осіб, передачу її на виховання фізичним і юридичним особам, вибір форм і методів виховання, які не суперечать закону і моралі;
- безперешкодне спілкування з дітьми;
- самозахист своєї дитини, звернення до суду, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування за захистом прав своєї дитини як її законні представники;
- визначення місця проживання дитини;
- відібрання дитини в будь-якої особи, що утримує її незаконно.

У разі не виконання батьками вимог закону, виникає потреба держави захищати дітей від самих батьків.

Із Закону України «Про охорону дитинства»

Стаття 10

... Держава здійснює захист дитини від:

усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання...;

втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних речовин...;

залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо...

Поряд з цим стаття 152 Сімейного кодексу передбачає, що

... 2. Дитина має право протидіяти неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї.

3. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій.

4. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

На захист прав та інтересів дітей можуть стати родичі або той із батьків, який належно виконує свої обов'язки. Мова йде про позбавлення батьківських прав.

Із Сімейного кодексу України

Стаття 165

1. Право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний заклад або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

Якщо батьківських прав позбавлено одного з батьків, дитина передається на виховання іншому з них, якщо обох – родичам чи органам опіки і піклування. Батьки, позбавлені батьківських прав, не звільняються від обов'язку утримувати своїх дітей. Однак вони не можуть успадкувати майно дітей, а також не можуть одержати право на утримання від дитини. Побачення з дітьми їм може дозволити лише суд.

Якщо відносини між батьками й дитиною нестерпні і перебування дитини в сім'ї є небезпечним для неї, суд, орган опіки та піклування або прокурор може постановити відібрати дитину у батьків.

У разі усвідомлення батьками своєї хибної поведінки і виправлення її, вони можуть бути поновлені у своїх правах рішенням суду.

Сьогодні важко переоцінити роль сім'ї, батьків для дитини. Зарубіжні дослідники вивчали цю проблему і її узагальнені результати викладені в теорії прив'язаності.

Роль батьків для дітей різного віку.

0-5 років:

- головна турбота;
- відповідь на поведінку прив'язаності з боку дитини;
- до 3 років: дитина повністю залежить від матері: біологічна потреба в прив'язаності;
- з 3 років: дитина може внутрішньо уявляти матір/ особу, до якої прив'язана.

6-11 років:

- дитина менш вразлива завдяки отриманим життєвим навичкам (руховим, пізнавальним, мовним), її виживання менш залежить від первинного піклувальника;
- її життєві обрії розширюються поза родину – до школи, і вона спілкується з іншими дітьми;
- батьки повинні мати повну довіру дітей, вони мають підтримувати, розвивати і стимулювати в дітях почуття самоповаги. Батьки повинні структурувати оточуючий світ таким чином, щоб дитина могла знайти у ньому свій шлях.

12-18 років:

- емоційна позиція батьків/особи, до якої прив'язана дитина, з віком змінюється, але потреба в такій людині лишається незмінною;

- тривалий емоційний зв'язок з батьками необхідний для того, щоб дитина відчула, що її люблять, для відчуття своєї вартості/самоповаги, оскільки дитина має знайти свій шлях у житті і свою особистість.

ТЕОРІЯ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ за Джоном Боулбі

Прив'язаність – тривалий плідний зв'язок між дитиною і батьками/особою, до якої дитина прив'язана.

Теорія прив'язаності за Боулбі: маленька дитина повністю залежить від турботи дорослих, без якої вона не може вижити. Це життєва необхідність, біологічна потреба у дорослій людині поруч з дитиною. Дитина робитиме будь-що (і розвиватиме для цього свої стратегії), аби утримати біля себе цю людину. У цей спосіб дитина переконується у своїй безпеці в чужому й небезпечному зовнішньому світі. Доросла людина упорядковує світ дитини завдяки передбачуваності своєї присутності й поведінки. Доросла людина робить світ безпечним для дитини і задовольняє її потреби (холод, голод, потреба у фізичному контакті). Протягом довгих годин спілкування, особливо у перші роки життя дитини, дорослий і дитина вчаться розуміти одне одного і пристосовуватись до поведінки одне одного. Дитина почувається у безпеці завдяки присутності дорослої людини. Також дитина відчуватиме, що вона сама важлива для цієї людини. Це природно призводить до довіри до інших і до себе (основна довіра). Основна довіра до інших і до себе необхідна для здорового розвитку.

Боулбі описав процеси, через які проходить дитина, коли розлучається з первинним піклувальником (переважно з матір'ю). Це стадії смутку.

Стадії смутку за Боулбі:

1. Стадія протесту
2. Стадія розпачу
3. Стадія відчуження

Якщо доводиться розлучатися, дитина повинна буде пройти три етапи:

Стадія протесту

Вона триває доти, доки дитина все ще сподівається знову бути з втраченими батьками. Під час цієї стадії дитина плаче, б'ється, погрожує, просить, хитрує, тобто робить будь-що, аби повернути відсутніх батьків.

Стадія розпачу

Дитина стає байдужою, апатичною, млявою, зосередженою в собі. Дорослим може здаватись, що дитина втратила будь-який інтерес до відсутніх батьків, але це не так. Вона сподівається на повернення батьків, але вже пасивно.

Стадія відчуження

Діти можуть успішно прив'язатись до іншої людини, якщо вони змогли відокремити себе від батьків і отримали турботу людей, які змогли їх належно замінити.

Якщо маленька дитина не змогла успішно пережити це, то розлука може завдати значної шкоди її здатності прив'язатись до осіб, які замінять батьків. Це збільшує ризик невдалого приживання дитини у новій прийомній родині.

Довготривалі наслідки невдачі у встановленні/відновленні прив'язаності :

1. Постійне відчуження.
2. Постійна безпричинна злість.
3. Хронічна депресія.
4. Асоціальна і антисоціальна поведінка.
5. Низька самооцінка.
6. Хронічна залежність.

Неможливість успішно пережити розлуку і знайти нову безпечну прив'язаність може призвести до таких наслідків (за Штайнгауером):

1. Постійне відчуження: це може призвести до розладів особистості: холодність, відчуженість, боягузтво, маніпульованість, нарцисизм у стосунках з іншими.
2. Постійна безпричинна злість: залишена дитина накопичує злість, яка іноді виривається назовні. Це також може мати негативні наслідки на розвиток особистості.
3. Хронічна депресія: це може бути наслідком неможливості впоратись із втратою батьків, поразки у спробі відновити стабільний і безпечний зв'язок з ними, а також постійні негативні зауваження батьків на адресу дитини.
4. Асоціальна і антисоціальна поведінка: це не стільки відповідь на саму розлуку, скільки наслідок насильства чи байдужості у сім'ї до чи/ї після розлуки (нездатність співчувати іншим, нерозвиненість совісті й невміння контролювати себе).
5. Низька самооцінка: дитина ніколи не знала достатньо любові чи турботи, аби почувати себе цінною і повноцінною особистістю. Це призводить до (несвідомої) потреби пристосуватися до постійного відчуження, довести собі, що її нема за що любити й цінувати.
6. Хронічна залежність: дитина ніколи не була емоційно самодостатньою чи автономною. Через руйнування прив'язаності вона не може створити внутрішню безпеку (нездатність втішити себе, брак самовпевненості). Це також може призвести до постійної потреби у схваленні з боку інших, залежності від інших, що може завершитися депресією.

Всі ці проблеми призводять до постійного відчуження з боку інших людей, що може значно посилити перелічені проблеми.

Саме тому дитині потрібна сім'я, в якій вона почувати себе найбільш зрозумілою і захищеною.

Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості.

Захист прав дитини міжнародною спільнотою

Права дитини можуть бути захищені і на міжнародному рівні. Стаття 25 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод (1950 р.) закріплює право особи на скаргу як за дорослими, так і за дітьми. Неповнолітні вважаються правомочними звертатися до Європейської Комісії з прав людини та Європейського суду з прав людини. Стаття 6 даної Конвенції гарантує рівне право на справедливий суд для всіх, у тому числі для неповнолітніх, які повинні мати доступ до Суду. А на підставі ст. 13 Конвенції неповнолітні, які згідно з їхнім національним законодавством, не мають самостійного доступу до національного суду, можуть передавати свої скарги до Європейського суду прав людини. Таким чином, Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року не лише зміцнює правовий статус дітей, але й підносить їхню правову дієздатність.

Індивідуальне та міждержавне право на звернення до Європейського суду з прав людини, у тому числі з питань захисту прав дитини, також передбачено Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966 р.) з відповідними протоколами до них.

Проте, слід зазначити, що до Європейського Суду з прав людини можна звертатися лише тоді, коли вичерпано всі можливості щодо захисту прав особи в межах національної правової системи.

Міжнародне гуманітарне право і захист прав дитини

Міжнародне гуманітарне право – (право війни або право збройного конфлікту) – сукупність міжнародно-правових норм і принципів, що регулюють захист жертв війни, а також обмежують методи та засоби ведення війни.

Норми МГП змінили і доповнили ст. 38 Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах.

12 лютого 2002 року набрав сили Факультативний протокол до Конвенції ООН щодо участі дітей у збройних конфліктах. Цим Протоколом мінімальний вік для обов'язкового залучення до служби в збройних силах було піднято до 18 років, а для добровільного найму – до 16 років.

Відповідно до цього Протоколу держави повинні вживати всі заходи для забезпечення того, щоб учасники їхніх збройних сил, молодші 18 років, не брали безпосередньої участі в бойових діях. Крім того, збройні угруповання, які не є збройними силами держави, не повинні ні за яких обставин наймати чи використовувати у бойових діях осіб, молодших 18 років.

У 2002 році цей Протокол підписало 100 держав, але ратифікувало його набагато менше.

Крім того, на захист прав дитини спрямовані норми МГП, які забезпечують правову основу розшуку і возз'єднання сімей, відновлення сімейних зв'язків. Вони в першу чергу стосуються дітей, які залишилися без опіки.

Висновок.

Спільними зусиллями вироблені механізми захисту прав дитини як на національному, так і на міжнародному рівні. Важливо вміло користуватися ними для захисту інтересів дитини.

Питання для самоперевірки:

1. Як Ви вважаєте, яке місце в захисті прав дитини належить сім'ї? Свою відповідь обгрунтуйте.
2. Яка роль МГП в захисті прав дитини?

Пропоновані поняття до курсу:

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо, згідно з законом, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Права дитини – це комплекс прав і свобод, який характеризує правовий статус дитини з урахуванням особливостей розвитку людини до повноліття. Права дитини – складова частина загального комплексу прав людини, який становить правовий статус будь-якої фізичної особи. Можливості людини мати певні матеріальні, соціальні, культурні та духовні блага, які необхідні їй для нормального існування і розвитку, називаються правами людини.

Права людини – це забезпечені державою можливості задоволення людиною своїх життєвих потреб та інтересів.

Батьки (англ. parents, пол. rodzice) – тато і матір нащадка. Батьки приводять дитину у світ та виховують її від самого народження, піклуються про її матеріальне та духовне благополуччя до досягнення нею повноліття, що згодом накладає ряд етичних і суспільних зобов'язань дорослого сина чи доньки по відношенню до своїх батьків.

Дитяча праця – робота дітей, що має таку природу чи інтенсивність, які заважають навчанню дітей або зашкоджують їхньому здоров'ю та розвитку. Така праця може завдати дітям непоправної шкоди, вона суперечить нормам міжнародного права і українському національному законодавству.

Декларація – документ, офіційна заява, де проголошуються основні принципи зовнішньої та внутрішньої політики держави чи програмні положення партій та організацій.

Злочин – злодіяння, злий вчинок з точки зору тієї чи іншої системи цінностей, людини, групи людей, чи людства в цілому. Людину, яка чинить злочин називають «злочинець».

Конвенція – (лат. *Conventio* – договір, угода) – різновид міжнародного договору. Конкретні ознаки, за якими той чи інший договір слід називати конвенцією, виділити важко. Швидше можна вести мову про традиції називати договори певного типу чи змісту конвенціями.

Конституція (лат. *constitutio* – установлення, устрій, порядок) – основний державний документ (закон), який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян.

Міжнародне право – це система юридичних принципів і норм договірною і звичаєвого характеру, які виникають у результаті погодження між державою та іншими суб'єктами міжнародного співтовариства і регулює відносини з метою мирного співіснування.

Міжнародне гуманітарне право – (право війни або право збройного конфлікту) – сукупність міжнародно-правових норм і принципів, що регулюють захист жертв війни, а також обмежують методи та засоби ведення війни.

Мораль – система неформалізованих у вигляді правових приписів поглядів, уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві, практична реалізація положень якої забезпечується громадським осудом.

Обов'язок – це сукупність моральних зобов'язань людини перед суспільством. Він виступає як нормативна категорія, що регламентує соціальні обов'язки, котрі повинен виконувати індивід у силу суспільної необхідності.

Опіка і піклування: форма захисту особистих і майнових прав громадян, які внаслідок певних обставин не можуть здійснювати свої права особисто. Для неповнолітніх:

опіка – встановлюється над малолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування(до 14 років);

піклування – влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів(від 14 до 18 років).

Основоположні права та свободи людини і громадянина – це правові можливості, які необхідні для існування та розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів.

Правило – вимога для виконання якихось умов (норма поведінки) всіма учасниками якої-небудь дії (гри, правопису, судового процесу, організації, установи), за виконання якого передбачено заохочення, а за невиконання покарання.

Правило – загальноприйнятий спосіб або порядок дій, певне положення, в якому відображено взірець поведінки або діяльності людини.

Право – це система загальних загальнообов'язкових, формально-визначених правил поведінки, які встановлюються, охороняються і гарантуються державою з метою врегулювання найважливіших суспільних відносин.

Правопорушення – суспільне шкідливе неправомірне (протиправне) винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, що спричиняє юридичну відповідальність.

Сім'я або родина – соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів.

Суспільство – організована сукупність людей, об'єднаних характерними для них відносинами на певному ступені історичного розвитку.

Суспільство – також соціальна самодостатня система, заснована на співпраці людей і зі своєю власною динамічною системою взаємозв'язків його членів, об'єднаних родинними зв'язками, груповими, становими, класовими та національними відносинами. Відносини людей у межах суспільства називають соціальними.

Ювенальна юстиція (лат. Juvenalis – юнацький; лат. Justitia – правосуддя) – правова основа західної моделі системи установ і організацій, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення, скоєні неповнолітніми.

Ювенальна юстиція – це спеціалізована система правосуддя неповнолітніх, яка є важливим інститутом системи захисту прав дитини. Основним принципом ювенальної юстиції визначається те, що правопорушник важливіший ніж саме правопорушення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

I. Основні джерела:

1. Конвенція ООН з прав дитини. К., 2005
2. Конституція України. К., 2010
3. Сімейний кодекс України. К., 2004
4. Закон України «Про охорону дитинства». – Відомості Верховної Ради України, 2001, № 30, ст. 142
5. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». - Відомості Верховної Ради України, 2002, № 10, ст. 70
6. Конвенція про заборону та негайні дії щодо ліквідації найбільших форм дитячої праці (конвенція № 182). - В кн.: Боротьба проти використання праці дітей: Пер. з англ. Заг. ред. укр. вид. О. П. Пєбрашук. - К.: Унів. вид - во "Пульсари" 2002 - с. 141 - 146.
7. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. ЮНІСЕФ, 2002.
8. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: Навч.-метод. Посібник. / К.Б. Левченко, О.А.Удалова, І.М. Трубавіна та ін. – К.: „Версо-04”, 2005.
9. Брецько Ф.Ф. Основи держави і права. Ужгород, 1998
10. Досліджуючи гуманітарне право. К., 2004
11. Конституція України і основи правознавства в школі: книга для вчителів. К., 1999
12. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні. К., 2004
13. Матеріали семінару “Права дитини в Україні”. К., 2004
14. Пометун О., Фрейдман Г. Методика навчання історії в школі. К., 2005
15. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. К., 2004
16. Права людини: методичні рекомендації для вчителів. К., 1998
17. Правознавство : Підручник / За відп. ред. О.В.Дзери. – К., 2008
18. Програма курсу “Правознавство(практичний курс).”. К., 2009
19. Юридична енциклопедія: т.4 / Редкол.: Ю.С.Шемшученко(голова редкол.) та ін. – К., Укр.енцикл., 2002. – т. 4, 277 с.

II - Додаткові джерела:

20. Гавриш С.Б. Правознавство : підруч. для 10 кл.. – К. : Генеза, 2010
21. Наровлянський О.Д. Правознавство : Підручник для 10 кл.. – К., 2010
22. Пометун О.І., Ремех Т.О. Мої і твої права: Навч. посіб.: 10-11 кл. – Біла Церква, 2006
23. Правознавство. Практичний курс : підручник для 9 кл. / О.І.Пометун, Т.О. Ремех. – К., 2009
24. Ратушняк С.П. Правознавство. Довідник школяра. – Тернопіль: - Богдан, 2009

III - Інтернет-ресурси:

- http://www.truechristianity.info/ua/books/real_stories_01_10.php
<http://tronkablog.wordpress.com/2011/05/03/януш-корчак-виховання-серцем/>
<http://www.radiosvoboda.org/content/article/24532997.html>
<http://bestreferat.com.ua/referat/detail-23971.html>

<http://bestreferat.com.ua/referat/detail-23971.html>
http://subject.com.ua/psychology/history_pedagog/37.html
[http://krasotkina.com/content/бесіди/Батьки%20і%20діти%20\(бесіда%20третя\).html](http://krasotkina.com/content/бесіди/Батьки%20і%20діти%20(бесіда%20третя).html)
http://teacher.at.ua/publ/pedagogichni_pogljadi_sukhomlinskogo/19-1-0-3154
[3154http://teacher.at.ua/publ/pedagogichni_pogljadi_sukhomlinskogo/19-1-0-3154](http://teacher.at.ua/publ/pedagogichni_pogljadi_sukhomlinskogo/19-1-0-3154)
<http://sovest.dnepro.org/2010/1454.html>
<http://sovest.dnepro.org/2010/1454.html>
https://www.google.com.ua/#q=януш+корчак+как+любить+ребенка+скачать&hl=ru&prmd=imvnso&ei=WnkVUMG3O8ba4QScnICoBw&start=60&sa=N&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.&fp=5b3e5a6107680aae&biw=1280&bih=911